

Maria Manturzevska
(1930–2020)

Wspomnienie Profesor Marii Manturzewskiej (1930–2020)

Profesor Maria Manturzewska, niewątpliwie najwybitniejsza polska psycholog muzyki, zmarła 11 listopada 2020 roku w pięknym wieku 90 lat. Była reprezentantką dwóch najważniejszych w Polsce ośrodków naukowych, a nawet związków między nimi. W Krakowie uczyła się muzyki pod kierunkiem prof. R. Witeszczakowej i odbyła studia wyższe na Uniwersytecie Jagiellońskim (filozofia, antropologia, psychologia) oraz uzyskała wszelkie możliwe potwierdzenia kompetencji i kwalifikacji (magisterium, doktorat, habilitacja); na UJ była też profesorem w ostatniej fazie swego aktywnego życia akademickiego. W Warszawie rozwijała swą twórczą, pełną cennych inicjatyw pracę zawodową, od jej początków do emerytury, skupiając wokół siebie rosnące grono współpracowników i kontynuatorów; tu także uzyskała potwierdzenie swych najwyższych kwalifikacji naukowych z tzw. profesurą belwederską (1993) włącznie.

Już jej praca magisterska na temat percepcji wyrazu uczuciowego w utworach muzycznych, napisana pod kierunkiem prof. St. Szumana i opublikowana pod panięńskim nazwiskiem Ścigalska (COPSA 1957), wyznacza, być może pod wpływem tak wybitnego Promotora, podstawowy kierunek jej podejścia do uprawianej dziedziny psychologii: ilościowo-jakościowy i całościowy, co w tym przypadku, zwłaszcza w tym drugim sensie, oznacza psychologię muzyki nie tylko jako psychologię dźwięku, ale też utworu, muzycznych działań itp., co ogromnie utrudniało metodologię badań.

Z kolei praca doktorska, napisana również pod kierunkiem prof. St. Szumana, obroniona w 1963 roku i wydana pt. *Psychologiczne warunki osiągnięć pianistycznych* (Manturzewska, Ossolineum 1969), jeszcze głębiej idzie w wyżej określonym kierunku: łączy badania psychometryczne nad muzyczno-percepcyjnymi uzdolnieniami „konkursowiczów”, w tym Laureata VI M. Konkursu Chopinowskiego, słynnego później pianisty Maurizzia Polliniego, z głęboko ukazanym kontekstem rodzinno-środowiskowym, edukacyjnym itp.

Swoistą kontynuacją tematu jest bogaty program badań nad jeszcze szerzej ujętymi „psychologicznymi wyznacznikami powodzenia w studiach muzycznych” (Manturzewska, COPSA 1974; współpraca H. Kotarska), będący podstawą uzyskania przez Marię Manturzewską habilitacji. Nie mogę sobie odmówić przyjemności podkreślenia, że w uroczystości wręczenia Marii dyplomu habilitacyjnego w Krakowie na UJ uczestniczyłem. Poza względami koleżeńskimi miało to też charakter służbowy – Maria została wówczas wicedyrektorem ds. naukowych nowo powołanego (1974) międzyuczelnianego Instytutu Pedagogiki Muzycznej (IPM) przy PWSM w Warszawie, którego ja zostałem dyrektorem. *Nota bene* w początkowych projektach miał to być Instytut Pedagogiki i Psychologii Muzyki.

Przedtem jednak Maria Manturzewska przeszła dość długą drogę współpracy ze środowiskiem muzycznym Warszawy, m.in. prowadząc znany Międzyszkolny Gabinet Psychologiczny dla szkół muzycznych właśnie (przy pl. Zbawiciela), przede wszystkim zaś – we współpracy z drem Mieczysławem Chojnowskim i jego Pracownią Psychometryczną PAN – dokonując adaptacji testów muzycznych, znanych z literatury światowej (Wing, Drake, Farnum) i two-

rząc podstawy teoretyczno-warsztatowe dla polskich prób konstrukcji testów własnych. Brała także udział w rozwijaniu badań naukowych na gruncie PWSM – Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie, uczelni o profilu artystycznym, a nie naukowym. W tym też okresie (1968–1970) Maria Manturzevska przeprowadziła prekursorskie i głośne badania nad „stałością, rzetelnością i kryteriami ocen wykonań muzycznych” formułowanych przez ekspertów muzycznych, rozpoczynając tym nowy i jakże istotny z punktu widzenia „czasu konkursów” wątek psychologii muzyki.

I właśnie te wszystkie (a także inne) kierunki aktywności zawodowej oraz doświadczenia Marii Manturzewskiej doprowadziły ją do podjęcia (najpierw na stanowisku adiunkta, potem docenta) pełnoetatowej pracy w PWSM i uczestniczenia w tworzeniu oraz rozwijaniu działalności wspomnianego IPM. Dla Marii Manturzewskiej oznaczało to przede wszystkim możliwość podjęcia nowego, szerokiego i ambitnego projektu badań nad talentami muzycznymi, a zwłaszcza nad przebiegiem życia muzyków i jego uwarunkowaniami (w konwencji tzw. *life-span psychology*). Badania zaowocowały bardzo ciekawymi wynikami i wieloma opracowaniami naukowymi (Marii i współpracowników, m.in. Anny Jordan-Szymańskiej i Kacpra Miklaszewskiego), takimi jak *A Biographical Study of the Life-Span Development of Professional Musicians w: „Psychology of Music”* (Manturzevska 1990). Pozwoliły też na uwypuklenie w ich nurcie tematyki uczenia się muzyki jako utworu do publicznej prezentacji (K. Miklaszewski), roli środowiska muzyki tradycyjnej i rodzinnego (J. Katarzyna Dadak-Kozicka), genety i roli środowiska zawodowego muzyków (M. Jankowska), roli i zakresu rozwoju percepcyjnego i głosowego od wczesnego dzieciństwa do dorosłości (B. Kamińska), roli i genety szkolnego systemu kształcenia muzycznego (W. Jankowski).

Ale ta faza i tematyka działalności Marii Manturzewskiej i współpracowników, przynajmniej, rozwijana już u schyłku jej twórczej działalności zawodowej oraz naukowej niemal jako „łabędzi śpiew”, nie była jedyną formą i treścią jej życiowej aktywności. Tę aktywność wyznaczały także: po pierwsze – dbałość o rozwój podstaw teoretycznych działalności poradniczej AMFC, kontynuowanej głównie przez J. Kępińską-Welbel; po drugie – podobna dbałość i troska o najwyższe standardy uczelnianej (i nie tylko) dydaktyki z zakresu psychologii (w tym muzycznej), czego widowym (choć wizualnie skromnym) dowodem stał się podręcznik akademicki *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki* pod red. M. Manturzewskiej i Haliny Kotarskiej (przez lata najbliższej współpracownicy Marii, zarazem wieloletniej wykładowczyni psychologii w PWSM/AMFC). Po trzecie – szczególną i bezwzględnie osobistą ambicją i zarazem zasługą Marii Manturzewskiej było nawiązanie daleko idących kontaktów oraz współpracy z czołowymi w kraju i na świecie psychologami muzyki, organizowanie stałych seminariów i innych szkoleń z tego zakresu (np. studia podyplomowe dla psychologów i nauczycieli szkolnictwa muzycznego), przede wszystkim zorganizowanie I Międzynarodowego Seminarium Psychologii i Psychologów Muzyki w dniach 24–29 września 1990 roku w Radziejowicach pod Warszawą, gromadzącego reprezentantów tej nowej dyscypliny z całego świata, od USA przez Japonię, ZSRR do niemal wszystkich ośrodków Europy (*Psychologia muzyki – problemy, zadania, perspektywy*. Pod redakcją Kacpra Miklaszewskiego i Marii Meyer-Borysewicz. AMFC–IPM–Katedra Psychologii Muzyki, 1991; wersja anglojęzyczna *Psychology of Music Today*, red. jw. z udziałem Andrzeja Białkowskiego, 1997); po czwarte wreszcie i niejako w kontynuacji powyższej inicjatywy Maria Manturzevska i jej współpracownicy z IPM (ww. Katedry i nie tylko) rozwinęły rzeczywiście szeroką współpracę międzynarodową, której wynikiem były liczne i wielojęzyczne publikacje, obejmujące zarówno dorobek Marii oraz jej katedry, jak i współpracujących muzyków i psychologów zagranicznych i krajowych (*Człowiek – muzyka – psychologia*. Książka dedykowana Profesor Marii Manturzewskiej (praca zbiorowa). Pod redakcją W. Jankowskiego, Barbary Kamińskiej i Andrzeja Miśkiewicza. AMFC – Katedra Psychologii Muzyki, 2000). Trudno nie wspomnieć, że to dzięki inicjatywie Marii Manturzewskiej udało się nam nawiązać stałą lub

wieloletnią współpracę z tak prominentnymi psychologami muzyki jak profesorowie Edwin E. Gordon z USA czy John Sloboda z Wielkiej Brytanii.

Profesor Maria Manturzevska nie byłaby jednak sobą, gdyby tych wszystkich swoich pasji, ambicji naukowych i zawodowych nie kontynuowała po przejściu na emeryturę w AMFC (obecnie Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina). Podjęła bardzo satysfakcjonującą pracę w swym rodzinnym Krakowie, w Instytucie Psychologii UJ – Zakładzie Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Prof. Stefana Szumana, usiłując tam zaszczerpić zainteresowanie psychologią muzyki zarówno studentom, jak i magistrantom czy doktorantom. Podjęła także, zgodnie ze swoim dawnym zwyczajem, organizowanie – jak to określała – „domowych spotkań w zespole IPM”. Przedmiotem tych spotkań, organizowanych niemal do ostatnich miesięcy życia, były dyskusje wokół takich zagadnień, jak sposoby ostatecznego, całościowego i książkowego opracowania wyników badań nad przebiegiem życia muzyków (w tym wielkich talentów muzycznych), z uwzględnieniem ich zgromadzonych życiorysów, powołaniem, najchętniej w naszym warszawskim Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina, specjalistycznych (magisterskich) studiów z psychologii muzyki, opracowanie nowej koncepcji podręcznika akademickiego dla tych celów, powołanie Stowarzyszenia Psychologii Muzyki itp. Niestety, na przeszkodzie urzeczywistnieniu tych pięknych wizji stanęły przede wszystkim względy ustawowe: likwidacja tzw. doktoratów naukowych w UMF i wprowadzenie na to miejsce doktoratów (i habilitacji) artystycznych, co samo w sobie osłabiło zainteresowanie środowiska problemami podejść naukowych do tej dziedziny (sztuki i pedagogiki); tym bardziej studiami. Nastąpiło także stopniowe wykruszenie się (wiek, zainteresowania, możliwości awansowe) zespołu Katedry Psychologii Muzyki przy jednoczesnym poszerzeniu się i autonomizacji środowiska zainteresowanego psychologią i pedagogiką muzyki w całym szkolnictwie wyższym, nie tylko muzycznym, i powstanie kilku co najmniej „konkurencyjnych” ośrodków badań, dydaktyki, wydawnictw, doskonalenia kadry itp. Te ostatnie fakty można by uznać za okoliczności korzystne, gdyby nie jedno: likwidacja w warszawskim UMFC, w ślad za dawną już likwidacją IPM (1992), także międzywydziałowej Katedry Psychologii Muzyki, a w końcu również jedynej jej pozostałości, Pracowni Psychologii i Pedagogiki Muzyki. Stało się tak, choć jej powierzenie M. Chmurzyńskiej, bardzo twórczej i aktywnej przedstawicielce dawnego zespołu Katedry Psychologii Muzyki, zapowiadało nie tylko kontynuację, ale i rozwój zakresu badań oraz funkcji pracowni. W tej sytuacji, a zwłaszcza wobec coraz słabszego zdrowia Marii Manturzewskiej i w końcu ciężkiej choroby, nie dziwi Jej odejście, choć jednocześnie wszystkich nas pozostałych po wspomnianym zespole dawnego IPM i Katedry Psychologii Muzyki napawa wielkim smutkiem oraz żalem. Odeszła Wybitna Uczona i Życzliwy Człowiek z gorącym sercem i niebotyczną ciekawością oraz pasją badawczą. Nie tylko dzięki wielkiemu dorobkowi naukowemu i zawodowemu zachowamy Ją na zawsze w naszej pamięci¹.

Wojciech B. Jankowski
20 listopada 2020 roku

¹ Znacznie bardziej szczegółowe ujęcie biograficzne dotyczące profesor Marii Manturzewskiej zawiera opracowanie Małgorzaty Chmurzyńskiej „Maria Manturzevska – szkic biograficzny” W: *Człowiek – muzyka – psychologia. Książka dedykowana Profesor Marii Manturzewskiej* (praca zbiorowa). Pod redakcją W. Jankowskiego, Barbary Kamińskiej i Andrzeja Miśkiewicza. AMFC–Katedra Psychologii Muzyki. Warszawa 2000.